

MƏSUD MAHMUDOV – 70

Tanınmış dilçi, filologiya elmləri doktoru, professor Məsud Əhməd oğlu Mahmudovun anadan olmasının 70, elmi-təşkilati-pedaqoji fəaliyyətinin 45 ili tamam olur. Prof. M.Ə.Mahmudov 1976-cı ildən həyatını AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu ilə bağlamışdır.

1985-1988-ci illərdə institutun elmi katibi, 1988-2013-cü illərdə elmi işlər üzrə direktor müavini və eyni zamanda ictimai əsaslarla Nəzəri və tətbiqi dilçilik şöbəsinin müdiri vəzifələrində işləmişdir. Hazırda həmin institutun Kompüter dilçiliyi şöbəsinin baş elmi işçisidir. O, 20 monoqrafiya və kitabın, 150-dən çox məqalə və tezis müləlifidir.

Formal təhlil sistemlərinin qurulmasının nəzəri və təcrübi problemləri, maşın tərcüməsi, avtomatik maşın lüğətlərinin, müxtəlif tipli statistik lüğətlərin (tezlik, əks və s.) tərtibi sahəsində respublikamızda və onun hüdudlarından kənarında tanınmış mütəxəssisdir.

M.Mahmudov 1951-ci il may ayının 3-də Lənkəran rayonunun Boladı kəndində ziyalı ailəsində anadan olmuşdur. 1967-ci ildə Bakı Maliyyə-Kredit Texnikumunun "Tezişləyən riyaziyyat maşınlarının proqramlaşdırılması" fakültəsinə qəbul olunmuş, 1971-ci ildə oranı texnik-riyaziyyat-

proqramlaşdırıcı ixtisası üzrə bitirmişdir. Texniki təhsillə kifayətlənməyib, yeniyetməlik dövründən arzuladığı yolla getmiş, xalqın ədəbiyyatını, tarixini, dilini dərinləndirən öyrənmək və tədqiq etmək məqsədi ilə 1968-ci ildə S.M.Kirov adına Azərbaycan Dövlət Universitetinin Filologiya fakültəsinin axşam şöbəsinə daxil olmuş, IV kursda oxuyarkən hərbi xidmətə çağırılmışdır (Məcaristan, 1971-1973).

Dilçilikdə yeni sahə olan tətbiqi dilçilik üzrə diplom mövzusu seçmiş və onu uğurla müdafiə edib 1976-cı ildə ADU-nun Filologiya fakültəsinə fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. Təhsilini davam etdirərək Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutu yanında ikiillik ingilis dili kursunu əla qiymətlərlə başa vurmuşdur (1978). M.Mahmudov 1976-cı ilin avqustundan Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun Müasir Azərbaycan dili şöbəsində yaranmış tətbiqi dilçilik qrupunda kiçik elmi işçi vəzifəsində işləməyə başlayır. Tez bir müddətdə Gənc Alimlər Şurasına sədr seçilir, gənc alimlərin seminarlarına rəhbərlik edir. 1977-ci ildə V.Pineslə birlikdə yazdığı ilk əsəri "Elektron hesablayıcı maşınlar dilçilikdə" kitabı olur. M.Mahmudov tətbiqi dilçilik üzrə tədqiqat işlərini davam etdirmək məqsədi ilə 1979-1981-ci illərdə A.İ.Gertsen adına Leningrad (Sankt-Peterburq) Dövlət Pedaqoji İnstitutunun Mühəndis dilçiliyi laboratoriyasına elmi təcrübəyə göndərilir. Bu müddət ərzində (1979-1982) A.A.Jdanov adına Leningrad Dövlət Universitetinin Riyazi dilçilik («Математическая лингвистика») kafedrasının aspiranturasına daxil olur. Aspirantura illərində dünya şöhrətli alim R.Q.Piotrovskinin rəhbərliyi altında «Инженерная лингвистика» laboratoriyasında maşın tərcüməsinin mühüm mərhələlərindən biri olan morfoloji təhlil üzrə tədqiqat işi aparılır. 1982-ci ilin noyabrında "Türk dillərində söz

formalarının formal morfoloji təhlili sistemi” mövzusunda namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə edib, “Türk dilləri”, “Struktur, riyazi və təbii dilçilik” ixtisasları üzrə filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi alır. Sonrakı illərdə M.Mahmudov elmi fəaliyyətini iki istiqamətdə davam etdirir. Azərbaycan dilinin avtomatik funksional modellərinin qurulması və dil tədqiqatlarının avtomatlaşdırılması, kompüter vasitəsilə müxtəlif tipli sözlüklərin, tezlik, əks lüğətlərin tərtibi və yazılı abidələrin öyrənilməsi ilə məşğul olur. “Kitabi-Dədə Qorqud”un və Məhəmməd Füzulinin əsərlərinin statistik cəhətdən öyrənilməsi sahəsində dəyərli araşdırmaların müəllifidir. Onun həmmüəllifi olduğu “Bitişik, yoxsa ayrı?” sorğu kitabı və “Azərbaycanca-rusca, rusca-azərbaycanca lüğət” çox böyük tirajla (50.000 və 70.000) nəşr olunmasına baxmayaraq, sonrakı illərdə də bir neçə dəfə təkrar çap olunmuşdur. Həmtərtibçisi olduğu “Rumınca-azərbaycanca, azərbaycanca-rumınca lüğət” Azərbaycan və Rumıniya arasında dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsinə və inkişafına xidmət edən bir kitab kimi səciyyələndirilir.

1999-cu ildə çapdan çıxmış “Heydər Əliyev dil haqqında və Heydər Əliyevin dili” monoqrafiyası (A.Axundov və M.Məmmədovla birlikdə) elmi ictimaiyyətin dərin rəğbətini qazanmışdır.

2002-ci ildə çapdan çıxmış “Mətnin formal təhlili sistemi” kitabı mütəxəssislər tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş və məşin tərcüməsi sistemlərində uğurla tətbiq olunmaqdadır. Onun tərtibçisi olduğu “Azərbaycan dilinin tezlik lüğəti” üçcildliyinin I cildi (Söz kökləri) çapdan çıxmışdır, qalan iki cildin isə çapı nəzərdə tutulur.

“Azərbaycan dilinin orfoqrafiya lüğəti” və “Azərbaycan dilinin əks əlifba lüğəti” kitablarının elektron variantının hazırlanması və internetdə yerləşdirilməsini də (Ə.Fətullayevlə birlikdə) onun uğurlu işlərindən hesab etmək olar. Onun 1994-cü ildə “Azərbaycan mətnlərinin avtomatik işlənməsi sistemi” mövzusu üzrə uğurla

müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyası formal təhlil və məşin tərcüməsi sistemləri üçün böyük əhəmiyyət kəsb edən, nəzəri dilçiliyin mürəkkəb və aktual hesab olunan problemlərindən birinə həsr olunmuşdur.

2002-ci ildə çapdan çıxmış “Mətnin formal təhlili sistemi” adlı monoqrafiyası informatika, dil nəzəriyyəsi və süni intellekt problemləri ilə məşğul olan mütəxəssislər tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş və məşin tərcüməsi sistemlərində uğurla tətbiq olunmaqdadır.

1991-ci ildə türk dilləri ixtisası üzrə baş elmi işçi diplomu, 2005-ci ildə isə dil nəzəriyyəsi ixtisası üzrə professor elmi adı alıb.

“Kompüter dilçiliyi” monoqrafiyası alimin məşin tərcüməsi və formal linqvistik təhlil sistemləri istiqamətində apardığı uğurlu araşdırmalarının davamıdır. Burada ilk dəfə olaraq kompüter dilçiliyinin yaranma səbəbləri, mahiyyəti, istiqamətləri və sahələri haqqında məlumat verilir, Azərbaycan dilinin milli korpusu və onun tərkib hissələri olan lüğətçilik, məşin tərcüməsi və formal linqvistik təhlil sistemləri hərtərəfli şərh olunur.

2013-cü ildə çapdan çıxmış “Kompüter dilçiliyi” əsəri prof. M.Ə.Mahmudovun çoxillik gərgin elmi axtarışlarının və zəhmətinin məhsulu kimi Azərbaycan dilçilik elminə layiqli töhfədir.

Ona da inanırıq ki, “dil və nitqin dialektik vəhdətinin ünsürləri kimi mətn vahidlərinin sistem-struktur semioloji mərhələ-səviyyəli və çoxşaxəli-səviyyələrarası modelləşdirilməsi sahəsində işləyib hazırladığı bütöv linqvistik konsepsiya”nın (prof. Aydın Ələkbərov) müəllifi olaraq prof. Məsud Mahmudov və onun davamçıları Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 9 aprel tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı”nda fəvqəladə əhəmiyyətli aktual sosial sifariş kimi nəzərdə tutulmuş, Azərbaycan dilinin daha geniş

istifadəsinin təmin edilməsi üçün internet texnologiyalarının, maşın tərcüməsi sistemlərinin və digər müasir tətbiqi-linqvistik texnologiyaların yaradılması və inkişaf etdirilməsi işinə də öz töhfələrini verəcəklər” (Ağamusa Axundov, İlham Tahirov. “Kompüter dilçiliyi” əsərinə ön söz və ya Dilçilik müasir dəqiq elmlər orbitində. Məsud Mahmudov. Kompüter dilçiliyi. Bakı, “Elm və təhsil”, 2013, s.11).

2018-ci ildə prof. Məsud Mahmudovun “Türk dillərinin milli korpusları” monoqrafiyası çapdan çıxmışdır. Monoqrafiya Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi ilə AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun birgə elmi əməkdaşlığı çərçivəsində işıq üzü görmüşdür. Müəllif əsəri Bakı Dövlət Universitetinin 100 illiyi günlərində unudulmaz müəllimlərinin əziz xatirəsinə dərin ehtiram olaraq çap etdirmişdir.

M.Mahmudov internetdə geniş istifadə olunan “Poliqlot” lüğətlər kompleksinin və “Dilmanc” maşın tərcüməsi sisteminin yaradılmasında yaxından iştirak etmişdir. 30-dan çox elmlər namizədi və 8 elmlər

doktoru yetişdirmişdir. Hazırda bir çox aspirant və dissertantlara elmi rəhbərlik sahəsində səmərəli fəaliyyətini davam etdirməkdədir. Dilçilik üzrə Respublika Əlaqələndirmə Şurasının sədr müavini, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Filologiya elmləri üzrə ekspert şurasının sədri vəzifələrində çalışmışdır. Azərbaycan və Qazaxıstan dil komissiyalarının üzvü olmuşdur. Hazırda Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının filologiya elmləri ekspert Şurasının üzvüdür. O, Almata, Astana, Ankara, Bişkek, Bakı, Kişinyov, Leninqrad (Sankt-Peterburq), Mahaçqala, Minsk, Moskva, Takestan, Tallin, Tbilisi, Türkestan, Çimkənd, Simferopol şəhərlərində keçirilmiş nüfuzlu elmi məclislərdə Azərbaycanı ləyaqətlə təmsil etmişdir.

Qayğıkeş, xeyirxah, nəcib, fəxr olunası həmkarımız Məsud Əhməd oğlu Mahmudovu ad günü münasibəti ilə təbrik edir, ona uzun ömür, cansağlığı, güclü potensial imkanlarından səmərəli istifadədə yeni-yeni nailiyyətlər əldə etməsini arzulayırıq!

*Möhsün Nağısoylu
Kamilə Vəliyeva*